

Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği

Firdevsî-i Rûmî And His Historiography

Bekir BİÇER*

Özet

Firdevsî-i Rûmî, XV. ve XVI. yüzyılda yaşayan klasik bir Osmanlı tarihçisidir. Yazar Türk tarihine, Türk tarihçiliğine ve Türk kültürüne önemli katkılar sağlamıştır. Türk tarihinin üç ayrı dönemine ait eserler yazmıştır.

Dâsitân-ı Ceng-i Aheng-i Efrâsiyâb-ı Türk adlı eser İslam Öncesi Türk Tarihi'ne ait bir destandır. Bu destanın varlığı sözlü olarak uzun süredir biliniyorsa da yazılı olarak kayda geçirilmemişti. Firdevsî-i Rûmî bu eseri derledi ve yazılı kayda geçirdi. Bu şekilde kıymetli bir eser kültür hazinemize eklenmiş oldu. Bu menâkıb-nâme eski Türklerin tarihine, sosyal yapısına, edebiyatına ve askeri faaliyetlerine dair önemli bilgiler içermektedir.

Firdevsî-i Rûmî, Türk kültür tarihinin en değerli eserlerinden birisi kabul edilen Hacı Bektaş Menâkıb-nâmesinin yazarıdır. Yazar, halk arasındaki tarihsel rivayetleri derlemiş ve Velâyet-nâme-i Hacı Bektâş-ı Veli adıyla bilinen eser ortaya çıkmıştır. Menâkıb-nâme bir edebiyat ve folklor kitabı olduğu kadar aynı zamanda tarih kitabıdır. Yazar bu eserine Ahmed Yesevî geleceğine ait rivayetleri ve kendi çağına ait bilgileri de eklemiştir. Bu destansı eserde Selçuklu Tarihi, Anadolu'nun Türkler tarafından fethi, Anadolu'daki Türkmen Dervişler ve onların faaliyetleri hakkında kayda değer bilgiler verilmiştir. Bir Osmanlı tarihçisi olan yazarımız, Osmanlı Tarihi'ne de bazı önemli bilimsel katkılar sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler

Efrâsiyâb, Menâkıb-nâme, Velâyet-nâme, Selçuklular, Fetih

Abstract

Firdevsi-i Rûmî who lived in XV th. and XVI th. century was a classic Ottoman Historian. The author made some important contributions to Turkish History, Turkish Historiography and Culture of Turkish . He wrote a lot of work belonging to three different periods of our history.

Dasitân-ı Ceng-i Aheng-i Efrâsiyâb-ı Turk which belong to pre-Islamic religion is a Turkish epic, the existence of which is known orally but not in written form. Firdevsi-i Rûmî compiled and wrote it. In this way a precious work was added to our cultural treasure. This epic convey important knowledge about the history of ancient Turkish society, literature and military activities.

Firdevsi-i Rumi is also an author of Hacı Bektaş Menâkıb-nâmesi which is regard as the most

* Dr., Bekir BİÇER, Muhittin Güzelkılınç Lisesi, Tarih Öğretmeni.

valuable work of Turkish cultural history. He composed some historical experiences from folk and made up a book known as Velâyet-nâme-i Hunkâr Hacı Bektâş-ı Veli. Menâkıb-nâme is a literary and folklore book but at the same time it is a history book. In this work, the author collected all accounts concerning Ahmed Yesevi's tradition and he included the knowledge relating to his age. He mentioned the history of the Seljuk, the conquest of Anatolia by the Turks and Türkmén the Dervishes and their important activities in this epic book. Our author as an Ottoman Historian made some significant scientific contributions to the Ottoman History.

•

Key Words

Efrâsiyâb, Menâkıb-nâme, Velâyet-nâme, Seljukids, Conquest

Osmanlı kaynaklarında “Fırdevsî-i Rûmî”, “Fırdevsî-i Tavîl” (Uzun Fırdevsî), “İlyas Fırdevsi Çelebi” “Fırdevsî-i Osmanî” ve İranlı Fırdevsî-i Tûsî’den ayırmak için “Türk Fırdevsi” gibi isimlerle anılan Fırdevsî-i Rûmî’nin asıl adı Şerafeddin b. Hızır veya Şerafeddin Musa’dır ¹. Tahsilini Bursa’da tamamladığı için Fırdevsî-i Bursevî olarak da anılmaktadır ². Ancak mahlas olarak Fırdevsî-i Rûmî adını kullandığı için asıl adı unutulmuş ve Fırdevsî-i Rûmî adıyla şöhret bulmuştur. Yazar XV. ve XVI. yüzyılda yaşamış bir Osmanlı tarihçisi ve edebiyatçısıdır. 60 yılı aşan ömrünün 40 yılını yazmaya ayırmış, çoğu tarih ve edebiyata dair olmak üzere kırk civarında esere imza atmış, üretken bir yazar, becerikli bir derleyici ve başarılı bir mütercimdir.

Fırdevsî-i Rûmî, ailesinin hayat hikayesini Süleyman-nâme adlı eserinin 20. cüzünde veciz bir şekilde şöyle özetlemiştir ³. Bu esere göre yazarımızın soyu III. Alâaddin Keykubad dönemine (1298-1302) kadar çıkmaktadır. Yazarın büyük dedesi Gazi Genek Bey Bilecik’in fethi sırasında Osman Gazi’ye intisap etmiş ve kendisine Sultanöyüğü (Eskişehir) yurtluk olarak verilmiştir. Gazi Genek Bey’in oğlu İlyas Bey Orhan Gazi devrinde Gelibolu sancak beyliği görevinde bulunmuştur. Onun oğlu Hızır Bey ise dedesinin zeâmeti olan Sultanöyüğü’nü tasarruf etmiştir. Fırdevsî’nin dedesi Bazarlı Bey Ankara Savaşında Yıldırım Bayezid’in yanında yer almıştır. Babası Hacı Genek Bey ise İstanbul’un fethinde bulunmuş, gösterdiği yararlık karşısında kendisine Edincik (Aydincık) zeâmet olarak verilmiştir. Fırdevsî-i Rûmî, 1453 yılında Edincik’te Belkis Pınarı civarında doğmuştur. Fırdevsî’nin köklü bir aileden gelmesinin ve doğum yeri olan Edincik’in yazarın düşünceleri ve eserleri üzerinde olumlu bir tesiri olmuştur.

Çocukluğu, gençliği ve yetişkinliği dâhil, hayatının önemli bir kısmını Balıkesir’de geçiren Fırdevsî, öğrenimini Bursa’da tamamlamıştır. *Kutb-nâme* adlı eserinde kendisinin hiç öğrenim yapmadığını;

¹ M Fuad Köprülü, Fırdevsi, *İslam Ansiklopedisi*, c IV, Ankara 1956, s. 649; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (Çev. C. Üçok) Ankara 1992, s. 35; O. Fuat Köprülü, *Fırdevsi-i Rumi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, c. XII, S. 127, 129; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1972, c. II, S. 106; Fırdevsi-i Rumi, *Teşhis’ül- İnsan* adlı eserinde adını Orhan b. Kenek olarak ifade etmiştir. Ancak bu isme bir başka eserinde rastlanmamıştır. Bak. Fırdevsi-i Rumi-i Teşh’ül- İnsan, 7b varacağı, İstanbul Ün. Türk Dili ve Edebiyatı Seminer Kitaplığı, nr. 164.

² Hikmet Turhan Dağlıoğlu, “Uzun Fırdevsi, (Fırdevsî-i Rûmî)”, *Uludağ Dergisi*, Bursa 1937, s. 44.

³ Fırdevsî-i Rûmî, *Süleyman-nâme*, Süleymaniye Ktp. , Hacı Mahmud Efendi Kısmı, nr. 4863, 188 yk.

“Ne aruz u nahv okudum ne hod sarf
 Cehlile itdüm hebâ ömrü telef
 Lâk keşf oldu me’anî vird ilah

Marifetde olmuşam Hânım ağâh”⁴ dizelerinde ifade edip ancak ilâhî yardım ile marifet ehlerinden olduğunu ve kendi çabası ile kendini yetiştirdiğini iddia etmektedir.

Gerçekte, genç yaştan itibaren bütün dînî rivayetler, şiir, tarih, kısas, ilm-i nücum, temsilât, felsefe, tıp vb. hemen her konu ile ilgilenmiştir. Firdevsî-i Rûmî bildiği, duyduğu, gördüğü ve öğrendiği her şeyi yazma eğiliminde olan bir yaratılışa sahiptir. Ondandır ilk defa söz eden yazar, Tezkire sahibi Latîfî’dir. Latîfî, tezkiresinde, onun için, “Erbab-ı tevârih beyninde Uzun Firdevsî demekle meşhurdur. Ve tevârihe müteallik te’lifâtı elsine-i âlemiyânda meşhurdur. Ol bâbda muhît ve müstahzar kimesne idi”⁵ diyerek tarihe ilgisini, ilgi alanını, çabasını, kullandığı kaynakları ve gayretini ortaya koymuştur. Latîfî’ye göre Firdevsî, inzal edilen kutsal kitaplarda ne kadar kısas ve haber, âlemde ne kadar hikaye ve ürün var ise felsefe, hendese, astronomi vs. bilgi dünyasındaki bütün bilinenleri derleyerek bir araya getirmiştir.

Hayatını ilme adayan, Türk Kültürü’ne büyük katkılar sağlayan yazarımız, hemen her konuya el atmuş ve önemli eserler kaleme almıştır. Başta tarih olmak üzere; dinler tarihi, Peygamberler Tarihi, İslâm Tarihi, Selçuklu Tarihi, Osmanlı Tarihi, Edebiyat, Felsefe, Hendese (Geometri), Tıp, Astronomi (ilmi nücum), Tasavvuf, Ahlâk, Mitoloji, Astroloji, (Tılsım-Da’vet-nâme), Savaş ve Silahların tarihi, Menâkıb-nâme, Satranç, Boyacılık ve Hadis alanında kendi deyimi ile kırkı aşkın eseri te’lif ve tercüme etmiştir.

M. Fuad Köprülü’ye göre yazar, on yedi yaşında iken devrin meşhur şairi Melihî’den aruz okuyarak şiire heves etmiş ve temel edebî eğitimini Melihî’den almıştır⁶. Yazarın yetişmesinde etkili olan diğer bir önemli kişi ise Abdullah el-İlâhî’dir. Abdullah el-İlâhî, uzun süre Bursa’da bulunmuş ve Firdevsî-i Rûmî ile de burada görüşmüşlerdir. Firdevsî-i Rûmî’nin temel tasavvufî eğitimini Yoğurtlu Baba Tekkesi’nde Molla İlâhî’den aldığı kabul edilmektedir⁷.

⁴ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme* (Haz. İbrahim Olgun-İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1980, s. XII. Yazarın bu tutumu, mutasavvıfâne bir tavır olarak görülmektedir. Bilginin kendisine çalışarak değil de, ilahi bağışla (vehbî) verildiğini ifade etmiş olmaktadır. Bu kayıt aynı zamanda düzenli bir eğitim almadığının da itirafı olmalıdır.

⁵ Latîfî, *Tezkire*, İstanbul 1314, s. 261.

⁶ Fuad Köprülü, a.g.m. , s. 649.

⁷ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, s. XIII; Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, *Bursa Dergahları*, Bursa 1997, c. I-II, s. 597.

Yaşadığı çağda, Osmanlı Devleti'nin yükseliş döneminin canlı tanığı olmuştur. Fatih Sultan Mehmed devrinde doğmuş ve gençliğinde sultanla temasa geçmiş, ilk eserini bizzat padişahın kendisine sunmuştur⁸. II. Bayezid devrinde, olgunluk çağını yaşamış ve padişahın isteği ile çok sayıda eser te'lif ve tercüme etmiştir. Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığının ilk yıllarında, onun izin ve iradesiyle kitaplarını yazmaya devam etmiştir.

Firdevsî-i Rûmî, klâsik Osmanlı çağında yaşamış bilim, siyaset, sanat ve düşünce çevreleri ile iç içe olmuştur. Kendisinden önce yazılan her türlü kitabı bir şekilde temin edip okumaya çalışmış, okuduğu bütün eserlerden elde ettiği bilgileri derlemiş, bunlara kendi birikim ve tecrübelerini de katarak manzum ve mensur yeni eserler ortaya koymuştur. Müellifin yazdığı eserler arasında tarih kitapları ve tarihe malzeme olarak kullanılacak menâkıb-nâme türünden kaynaklar önemli bir yer tutmaktadır.

Yazarımız, geleneksel Osmanlı tarihçileri ve yazarlarından bir ölçüde farklılık göstererek, eserlerini kaleme alırken, tarihsel olaylara ve insanlara millet merkezli (Türkçü) bir çizgide yaklaşmaktadır. Erken dönem Osmanlı tarihçiliğinde, millî duyarlılığı yüksek olan yazarımızın, tarihçilik anlayışı yanında, Türk tarihini milliyetçi bir tarzda yorumlaması, yazara istisnai bir özellik kazandırmakta olup, onu daha farklı bir tarihçi ve önemli bir şahsiyet haline getirmektedir. Firdevsî-i Rûmî'nin, Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilmesine rağmen, Türkçe'yi kullanmadaki ustalığı, dilinin sadeliği ve akıcılığı, Türkçe kelimeleri kullanma arzusu, Osmanlı yerine ısrarla Türk demesi, Türk kültürüne duyduğu saygı ve verdiği önem, "Lisân-ı Fârisî" yerine "Kaba-yı Türkiyi" tercih etmesi, yazara Türk tarihçileri ve edebiyatçıları arasında farklı bir kimlik kazandırmaktadır⁹.

Firdevsî-i Rûmî, çok boyutlu ve üretken bir yazar olduğu için hemen her alanda eserler vermiş ve bilim tarihine önemli katkılar sağlamıştır. Yazar, "ansiklopedist" ünvanını kazanarak, çağındaki bütün bilgileri *Süleyman-nâme* adlı 81 defterlik eserinde toplamıştır. Tarihçi Firdevsî, ayrıca kırk yıllık yazı hayatında, *Süleyman-nâme* adlı eseri hariç, kırk civarında müstakil eser yazarak, Türk kültür tarihinde bir ilke imza atmıştır. Yazılarında nesirden çok nazma

⁸ Firdevsî-i Rûmî, *Süleyman-nâme*, c.VIII, s. 34, 36.

⁹ Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1975, s. 92; Nihat Sami Banarlı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1972, c. I, s. 503; İbrahim Olgun, "Uzun Firdevsî-i ve Türkçeciliği", *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, Ankara 1987, s. 190-191; Bursalı Mehmed Tahir, "Uzun Firdevsî (Firdevsî-i Rûmî)", *Türk Yurdu*, Sayı 75, İstanbul 1915, s. 37.

yönelen müellif, düşünce, bilgi ve eserlerini 900 000 beyitle ifade ederek, Türk Edebiyatı'nda kendine önemli bir yer edinmiştir.¹⁰

Yazar, tarihçiliği yanında, Türk dili tarihine de önemli katkılar sağlamıştır. Türk dünyasında kullanılan Türkçe kelimeleri özenle seçerek tekrarından çekinmeden kullanmış, eserlerini Türkçe'nin temel kaynaklarından biri haline getirmiştir. Yaşadığı dönemde eserlerini Türkçe yazması hafife alınırken, yazar Türkçe te'lif ve tercüme yapmaya devam etmiştir. Dili oldukça sadedir. Nazım konusunda başarısız bulunmakla birlikte, nesirde ustalığı kabul görmüştür. Yazarın tarihçiliği ve edebiyatçılığı birleştirilince, ortaya "Fırdevsî-i Rûmî Tarihçiliği" denilebilecek bir modelin ortaya çıktığı ileri sürülebilir.

Müellifin sadece dili ve üslûbu değil, düşünce dünyası da geleneksel Osmanlı çizgisinden hayli farklı ve hatta biraz da aykırıdır. Fırdevsî-i Rûmî Osmanlı toplumunda yaygın olan sünnî-millî anlayışa sahip olmasına rağmen, yaşadığı çağda uzlaşmacı ve deyim yerindeyse eklektik bir düşüncenin de sahibi olmuştur. Eserlerini de aynı felsefe ile kaleme almıştır. Geleneksel Osmanlı toplumunda yaygın ve kesin sınırlarla ayrılmış olan Alevî-Sünî gibi mezhebî ayrılıkların dışında kalmış, kendisi sünî bir câmia içinde yer almasına ve sünî gelenekten beslenmesine rağmen, gayrî sünî (Heteredoks) kültürle de bağlantısını kesmemiş, tam tersine o kültürle iç içe yaşamıştır. Bunun da ötesinde, gayrî sünî olarak tanımlanabilecek eserleri tercüme ve te'lif etmekten çekinmemiştir. Başta, *Dâsitân-ı Ceng-i Âheng-i Efrâsiyâb-ı Türk* gibi sünî İslâm'a aykırı motifler taşıyan bir destan olmak üzere, *Hacı Bektaş Velâyet-nâme'sini* derleyip te'lif ederek, *Barak Baba Risalesi'ni* şerh ederek, gayrî sünî düşünceye ait olduğu bilinen eserleri bile Osmanlı toplumuna kazandırmaktan çekinmemiştir.

Fırdevsî-i Rûmî, sadece tarihe dair yazdığı eserleri ile değil, Osmanlı Sarayı ile kurduğu münasebetleri, çeşitli konularda yazdığı te'lif ve tercüme eserleri ile Türk kültür tarihçiliğine katkı sağlayan önemli bir kişidir. Bir kültürler mozaiki olarak kabul edilen Osmanlı kültür coğrafyasında yazar, Sünî ve Alevî kültürleri kaynaştırmak ve barıştırmak için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Kendisinden önce yazılan tarihî, dinî, edebî ve felsefî bilgileri kullanarak hem bu bilgilerden geniş ölçüde yararlanmış hem de muhtemelen kaybolabilecek özellikteki eserleri koruma altına almıştır. Örneğin; Hoca Ahmed Yesevî'nin *Menâkıb'ını*, Serezli Sâdî'nin *Süleyman-nâme'sini* ve Hamzavî'nin tarih kitabını kendi eserleri arasına almıştır.

¹⁰ Fırdevsî-i Rûmî, *Satranç-nâme-i Fırdevsî*, Nuri Osmaniy Ktp. nr. 3553/4073, v. 6; M. Ata Çatıkkaş, "Fırdevsî-i Rûmî'nin *Satranç-nâme-i Fırdevsî'si*", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 37, İstanbul 1975, s. 186-198.

Firdevsî-i Rûmî'nin bu uzlaşmacı ve eklektik politikası, klâsik dönem Osmanlı devlet politikası ile de örtüşmektedir. Muhtemeldir ki müellif, tarikat ve mezhep çatışmalarının gün yüzüne çıktığı bir dönemde barışçı ve birleştirici bir yazı ve yayın politikası takip etmiştir.

Yazdığı her türlü eseri, yakın çevresindeki dostları, himayesine girdiği padişah ya da şehzadeler vasıtasıyla saraya sunmuş ve mutlaka karşılığında maddî ve manevî bir şeyler elde etmeye çalışmıştır ¹¹. Hazırlayıp saraya sunduğu eserler halkın okuyup öğrenmesi için bizzat devlet eliyle Anadolu, Balkanlar ve Arap yarımadasında dağıtılmış ve yaygınlaştırılmıştır ¹².

Firdevsî-i Rûmî, birçok eserinde kendisinin tarihçi olduğunu ifade etmekte ve zaman zaman tarihçiliği ile övünmektedir ¹³. Örneğin; *Kutb-nâme* adlı eserinin muhtelif sayfalarında tarihçiliğini şu sözler ile sunmaktadır:

Nutkudur Firdevsinün gevher fasîh
 Kizb yoktur hâşa kim olur sahîh
 Kizb sözi sürmemişüm harcıma
 İtmedüm dinmiş kelâmı tercüme
 Kimseden söz almadum illâ selâm
 Söz bizimdür nakdimüzdür hep temâm
 Nâkil-i a'kal o suhandân emir
 Böyle virdi sah haber hoş anla bir
 Kal'a târihin diyen kâmil sahîh
 Nakli böyle kıldı bize key sarîh
 Feylesûf-i pür-hüner ehl-i hured
 Söyleyen târihi bana mu'temed
 Bu gazâm ola benüm emlâh kitâb
 Tâze taze yaza kâtib bâb bâb
 Adumı târih idiser rûzgâr
 İsmimüz kala cihânda yâdigâr
 Erlüg ile kılta târih ismümüz
 Pes ne gam çürürse sind e cismümüz ¹⁴.

Firdevsî-i Rûmî tarihçilik anlayışını şöyle özetlemiştir: Bütün yazılarını edebî bir dille yazmıştır ve her sözü inci-mücevher değerindedir. Hiçbir ifade-sinde, asla yalan söze yer vermemiş, tersine her sözünde doğru ve güvenilir

¹¹ Lâmiî, *Lâmiî Divanı*, İstanbul Ün. Ktp. T.Y., s. 671.

¹² Firdevsî-i Rûmî, *Hakâyık-nâme*, Milli Ktp. , nr. H.2251, s. II.

¹³ Bursalı Mehmed Tahîr, *Uzun Firdevsî (Firdevsî-i Rûmî)*, a.g.e. s. 37.

¹⁴ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, s. 158, 170, 178, 230.

¹⁵ Firdevsî-i Rûmî, *Hayat-nâme*, Süleymaniye Ktp. , Hacı Mahmud Efendi, nr. 2333.

bilgileri esas almıştır. Kitaplarını (eserlerini) yazarken yalan söz ve nakilleri asla harç olarak kullanmamıştır. Yine kendi ifadesiyle, hikâyeleri sahih, makaleleri sarih ve rivayetlerinin melih olduğu kanaatindedir. Doğru olmayan bilgileri asla tercüme etmemiş, değil yanlış bilgiye yer vermek, başkalarından selâmın dışında söz bile almamıştır. *Süleyman-nâme* dâhil, bütün eserleri kendisine ait olup, senetli, sağlam bilgilerden oluşmaktadır. Konu belirleme ve kahraman seçiminde de zamanın Kutb'unu esas almış ve onu aydınlatıcı bir üslûpla yazmıştır. Yazılarında manzum ve mensur bir anlatım yolu takip etmiştir.

Bu metne göre yazar "*bizden rivayetlerde bulunanlar nakilcilerin en akıllılarıdır. Çünkü bizi ancak akıllılar anlayabilirler. Zaten tarihle ilgili bütün yazdıklarımız, kâmil manada tarihi tamamlamak içindir. Rivayetlerimiz ve ortaya koyduğumuz eserlerimiz de bunun en güzel göstergeleridir. Biz, bilgileri alırken filozofları ve mesleğinde uzman olanları seçtik ki, bu insanlar da zaten itimat edilen kişilerdir. Benim sözlerimden yararlandığım insanlar söz sanatında usta olup parlak bir dille yazmışlardır ifadelerini kullanmaktadır. Böylece doğru, tarihî bilgileri şeker tadında, sahih haberlerle duyurduk. Zaten amacımız da dünyadaki olgun insanları bilgilendirmektir.*

Görüldüğü gibi, Firdevsî-i Rûmî, te'lif veya da tercüme eserlerinde yararlandığı kaynaklar hususunda hep iddialı ifadeler kullanmıştır. Genellikle, edebî bir lisanla yazdığını, akıllı kişilerden rivayetlerde bulunduğunu ve kendisini ancak akıllı insanların anlayabileceğini iddia etmiştir. Yararlandığı bilgileri kullanırken ise "*nakledildi ki, bildirildi ki, mâteber kaynaklarda rivayet edildi ki, sahih eserlerde buyrulur ki*" gibi ifadelerle, güvenilir kaynaklardan yararlandığını beyan etmektedir. Ancak yukarıdaki iddialarının tersine çoğu kez kullandığı kaynağın adını vermemiş, daha çok eserini överken başka eserlerle mukayese yoluna gitmiş, o zaman kullandığı kitabın adını zikretmiş ya da başka bir eserinde, kullandığı kitaplardan bir vesile ile söz etmiştir. Bazen aldığı bilgilerin kime ait olduğunu, bilgileri nereden aldığını ifade ederek anlattıklarının sıhhatine kendisinin kâni ve şahit olduğunu ilave etmiştir.

Kitaplarını yazarken, kulaktan dolma bilgilere göre değil, tarih kitaplarını bizzat araştırıp, inceledikten ve kitabı elde ettikten sonra bilgileri oradan almış ve kullanmıştır. Çok az da olsa bir konu hakkında kişisel görüş, gözlem ve duygularını yazmıştır. Eserlerini yazarken hemen hemen hiç tenkitçi tutum içinde olmamış, kullandığı kaynakların bilgisine güvenerek, eleştiri yapma ihtiyacını hissetmeden bilgileri olduğu gibi almış ve kullanmıştır.

*Kitab-ı Hayat-nâme*¹⁵ adlı eseri dışında müellifin fihrist kullanma alışkanlığı yoktur. Ancak "*Der-beyan-ı İbtida-i Kitab Fihrist-i Ebvab*" girişi ile kitaptaki

¹⁶ Firdevsî-i Rûmî, *Süleyman-nâme*, VIII, 402. meclis.

yazıları kolay bulmak için fihristin gereğine işaret edip, kitaplarını te'lif ederken bu esasa uyduğunu beyan etmiş ve *Hayat-nâme'* yi de bu usule göre tertip etmiştir.

Yazı hayatı boyunca erbab-ı himmetten (hocaları) ve erkan-ı devletten (pa-dışah ve sadrazamlar) sürekli yardımlar almıştır¹⁶. Bulabildiği bütün kitapları satın almış ve zengin bir kütüphane kurmuştur. O kadar çok kitabı vardır ki, uzun seyahatleri esnasında kitaplığını atlarla taşıtmıştır. Eserlerini daha kolay yazdırmak, zamandan kazanmak ve istinsah yapmak için saraydan katipler istemiş, katiplerin masraflarını da saraya karşılatmıştır¹⁷. Aradığı bir kitabı temin edemezse ya da kitabın istihracı çok zaman alırsa, kitabın bulunduğu bölgeye memuriyet tayini çıkartmış ve çalışmalarını bu şekilde sürdürmüştür. Yazı amaçlı birisi Niksar'a, diğeri Hicaz'a olmak üzere iki defa resmi görev almıştır¹⁸.

Tarih okuyanlar, dinleyenler ve anlayanlar da böyle anlamalılar. Edebî dille yazdığım güzel eserler aynı zamanda benim gazam olmalı ki, gerçekte ben gaza niyetiyle yazıyorum. Bütün yazdıklarım insanların ibret ve örnek almaları içindir. Kitaplarım ise âlemde yadigâr kalmalı ve tarih-i rûzigar olmalıdır " demektedir.

Müellif Osmanlı Sarayı ile iç içe olmuş saray kütüphanesinden sürekli yararlanmış, hazine kitaplarını aynen kullanmış, yani "istihraç" etmiştir. Kendi deyimi ile kitap temini konusunda "bal arısı gibidir" her çiçekten koklamıştır¹⁹.

Çok yönlü bir yazar olması ve her alanda çok fazla eser ortaya koymuş olması yanında Firdevsî-i Rûmî, asıl başarısını tarihçilik alanında göstermiş, Türk tarih ve kültürüne önemli katkılar sağlamıştır. Firdevsî-i Rûmî, Türk tarihinin üç ayrı alanında tarihe kaynaklık edecek değerde eserler vermiş ve Türk tarihine hizmet etmiştir. Yazarın tarihe dair kaleme aldığı eserler şu konuları kapsamaktadır:

I- İslâmiyet Öncesi Türk Tarihi: Firdevsî-i Rûmî, Sultan II. Bayezid'in iradesi ile Anadolu'da yaşayan Efrâsiyâb hikayelerini derleyerek *Süleyman-nâme'*sinde toplamıştır. Böylece bir Osmanlı tarihçisi XV. ve XVI. yüzyılda,

¹⁷ Lamîi, *a.g.e.*, s. 671.

¹⁸ Gülnaz Genç, Firdevsi-i Rumi, Süleyman-name,(25 ve 26. ciltler) Giriş-Metin Sözlük- Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, s. 12; Halil İbrahim Usta, Süleyman-name-i Kebir, (İnceleme- Metin- Sözlük), Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995.

¹⁹ Firdevsî-i Rûmî, *Süleyman-nâme*, VIII. s. 34-36.

İran'ın millî destanı *Şeh-nâme'*ye benzer bir destan tertip etmiştir. Yazarımız ünlü İranlı şair Firdevsî-i Tûsî'den etkilendiği kadar onun İranlı kimliğinden rahatsız da olmuştur. Kendisi de Firdevsî-i Rûmî adını kullanarak Anadolu (Türk) kimliğini öne çıkarmıştır. Türk toplumuna ait olan bir destan yine bir Türk yazarı tarafından kaleme alınmıştır.

Firdevsî-i Rûmî, İslâmiyet öncesi Türk toplumu hakkında müstakil bir destan yazmıştır. Yazar meşhur eseri *Süleyman-nâme'sinin* 42. cildini bu destana tahsis etmiştir. "*Dâsitân-ı Ceng-i Aheng-i Efrâsiyâb-ı Türk*"²⁰ adıyla bilinen bir Türk destanı ki bu alanda yazılan ilk ve tek eserdir. Menâkıb-nâme mahiyetinde olan bu kitap, İslamiyet Öncesi Türk Tarihi'ne kaynak olması bakımından önemli bir Türk Destanı'dır.

Efrâsiyâb, kesin olmamakla birlikte Saka (İskit) Devleti'nin hâkanı olarak kabul edilmektedir. Saka Devleti, M.Ö. VII. yüzyılda Çin sınırından Tuna Nehrine kadar uzanan bölgede yaşayan, toprakları arasında bağlantıları zayıf olan, bir siyasî teşekküldür. Bu devlet bir süre, Doğu Avrupa, Kafkasya ve İran'ı elinde tutmuş ve İranlılarla sürekli mücadele etmiştir²¹. Türk destanlarından birisi olan Alp Er Tonga destanı, Saka hâkanı; Efrâsiyâb'ın hayatı, fetihleri ve kahramanlıkları etrafında oluşmuştur. Destan, en eski Türk tarihinin izlerini taşımaktadır.

Yazar, *Dâsitân-ı Ceng-i Aheng-i Efrâsiyâb-ı Türk* adıyla konuyu menkıbevî-destânî bir mahiyette ele alıp ve kendisinden önceki bilgileri kullanarak, hatta biraz da karıştırarak, bu bilgileri bize kadar ulaştırmıştır. İslâmiyet Öncesi Türk Tarihi'ne ait olan Efrâsiyâb (Alp Er Tunga) Destanını, Türk tarih ve edebiyatçıları arasında var olduğu bilinen; ama eser olarak görülmemiş, okunmamış ve yazılmamış olan bu sözlü geleneği, bu kültür hazinesini, kendine has üslûbuyla yazıya geçirerek, tarihimize kazandırmıştır. İskitler (Saka) döneminde oluşan, ve erken dönem Türk tarih ve kültürüne ait olan bu destanı kayıt altına alan yazar, unutulmaya yüz tutmuş olan bu destanın tamamını yazıya geçirerek, yok olmaktan kurtarmış, eserin günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Ünlü Türk hakanı Efrâsiyâb-ı Türk etrafında oluşan destan, Alp Er Tunga Destanı adıyla da bilinmekte olup, çok az bir bölümü XI. yüzyıl Türk edebiyatçıları tarafından yazılı kayıtlara geçirilmiştir. Firdevsî-i Rûmî ise, destanı hangi

²⁰ Hamdi Güleç, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleyman-nâmesi* 42. cilt, *Dâsitân-ı Ceng-i Aheng-i Efrâsiyâb-ı Türk, Süleyman-nâme'nin* 42. cildi üzerinde *Bir Metin İncelemesi*, Basılmamış Doktora Tezi Ege Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1994.

²¹ Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, s. 34-35; M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 2003, s. 65-89; Z. Velidi Togan, *Oğuz Destanı*, İstanbul 1982, s. 117-127.

kaynaktan aldığıını belirtmeden, Hz. Süleyman'ın karşısına Alp Er Tunga'yı çıkararak, destanı edebî bir lisanla yazmıştır.

Tarihin önemli kaynaklarından birisi menâkıb-nâmelerdir. Menâkıb-nâmelere örneklik teşkil edebilecek olan *Dâsitân-ı Ceng-i Aheng-i Efrâsiyâb-ı Türk*, dikkatli bir tenkitten geçirilince tarihe kaynak olarak kullanılabilceği görülecektir. Destan, Efrâsiyâb'ın tarihi şahsiyeti, hükümdarlık anlayışı, Türkler'in hakimiyet alanları, Türk kültürü ve devlet geleneği hakkında ciddî bilgiler taşımaktadır. Destanda geçen tarihî bilgiler, tarih kitaplarıyla teyit edilecek ve tarihe kaynak olarak kullanılacak düzeydedir. Efrâsiyâb Destanı'nda yer alan, Türkler'in devlet yönetimi, devlet-halk ilişkileri, ordu ve askerlik nizâmı, eski Türk toplumunun sosyo-ekonomik yapısı, Türkler'in savaşçılığı ve savaş teknikleri, Türk coğrafyası (Türkistan'ın sınırları), Türkler'e ait mitolojik ve destansı unsurların, Türk kültür ve medeniyetine uygunluk arz ettiği görülürken, bu kıymetli eser çağdaş Türk kültürüne katkı sağlayacak düzeyde bilgileri içinde barındırmaktadır.

Yazar eserinde, abartılı bir üslup kullanmıştır. Örneğin; Menâkıba göre Turan padişahı, dünyanın hakimi ve hükümdarıdır. Kuvvetli pehlivanlar onun hükmü altındadır, dünyanın kralları onun tâcını giymişlerdir. Cihan şahinleri onun elindedir. Efrâsiyâb güneş gibidir, güneşi günölemek olmaz, herkes güneşten alçak olmak durumundadır. Yiğitlikte ejderha gibidir, kimse kuyruğuna basamaz. O, yatan aslandır; aslanın kulağını burmak olmaz. Tûran mülkünü yedi başlı ejderha dahi alamaz. Onun cephanelerini, silahlarını ve hazinelerini filler çekemez. Kılıcı gökteki yıldızlardan çoktur. O, İran, Karadeniz'den Mağrib'e kadar hâkimdir. Arap ve Acem merdanları onun uşaklarıdır. O, Melik-i Turan ve Sultan-ı sahib-kırandır. Çin padişahının kızı onun sarayındadır. O öyle Efrâsiyâb'dır ki üzerinden anka-yı felek uçsa per döker, İlinden arslan geçse ter döker²².

Efrâsiyâb'ın hakimiyet alanı çok geniştir. Çin onun kontrolündedir. Karadeniz'in Kuzeyindeki Kıpçak Bozkırları Ağaç Denizi'ne kadar onun ülkesine dahildir. İran ve Anadolu'yu da almıştır. Afganistan, Seyhun, Ceyhun nehirleri arası, Mekke, Medine, Kudüs, Mısır'a kadar Efrâsiyâb'ın egemenliği altındadır. Bu bilgiler Şeh-nâme ile de teyit edilebilmektedir²³.

Firdevsî, destanında Türk, Tûranî, Türkan, Nesl-i Efrâsiyâb, Türkmen, Âl-i Oğuz Han isimlerini hep Türkleri tanımlayacak ve bütün Türk topluluklarını kapsayacak şekilde özel isim olarak kullanmıştır. Yazarın zihninde Türk ismi ve

²² Firdevsî-i Rûmî, *Dâsitân-ı Ceng-i Aheng-i Efrâsiyâb-ı Türk*, s. 477-609.

²³ Mustafa Aksoy, *Destanlarda ve Tarihi Kaynaklarda Alp Er Tonga (Efrâsiyâb)*, *Türkler*, Ankara 2002, c. III, s. 554-567.

imajı yerleşmiş olup, Türkleri millet düzeyinde düşünmüş, destanında millî bilinci sürekli yüksek tutmuştur. Özellikle Türkleri, Arap ve Acem gibi diğer milletlerle mukayese ederken, Türkçü tarafı belirgin olarak ortaya çıkmıştır²⁴.

Türk coğrafyası için, Türk İli, Turan, Türkistan isimlerini kullanmaktadır. Her ne kadar Türkistan'ın kesin sınırlarını çizmemişse de, eserlerinde bir Türk vatanının varlığını haber vermiştir. Türklerde var olan cihangirlik fikri, destana da yansımış, Türkleri sürekli dünyanın mâliki ve hâkimi olarak göstermiştir. Dünyanın bütün prensleri, melikleri, ülkeleri, Efrâsiyâb'a vergi ve ordularına asker vermektedirler²⁵.

Türkler, anayurt Orta Asya'dan üç ana kıtaya sürekli göç etmiş ve egemenlik alanlarını daima genişletmişlerdir. Nüfuslarının çokluğu, askerî güçleri ve genel anlamda göçebe olmaları dünya tarihinde etkin olmalarını sağlamıştır. Bu sayede Efrâsiyâb destanı da üç ana kıtada yayılmış, kalıcı tesirler bırakmış ve Çin, İran, Rus ve Arap destanlarını etkilemiştir²⁶.

II- Selçuklu Tarihi: Yazarın önemli eserlerinden birisi de *Menâkıb-ı Hümkâr Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâme'sidir*.²⁷ Eser velâyet-nâmelerin bütün özelliklerini taşıdığı gibi, tarihî bilgiler açısından da zengin bir kaynaktır. Tarihin tenkidi esaslarına uygun olarak yapılan eleştiriden sonra, içinde tarihe hammadde katkısı sağlayacak, hatta bilimsel sayılabilecek düzeyde bilgiler vardır. Firdevsî-i Rûmî'nin kaleme aldığı velâyet-nâme, onun kalemile ayrı bir güzellik kazanmış, Bektâşi geleneği yeniden yoğrularak yorumlanmış ve Türk kültürünün âbidevî eserlerinden birisi haline gelmiştir. Bu eserde Firdevsî-i Rûmî Anadolu'nun fethini üç aşamada ele almaktadır.

Firdevsî-i Rûmî'de Anadolu'nun Fethi

*Rum fethi üç kez oldu ey aziz
Böyle zikreyledi ashâbü't temyiz
Zikredeyin imdi sen dutğıl kulak
Nakildir bu nev'e oldu ittîfak
Feth-i evvel çün Benî Abbasîler
Oldu Bağdad'a halîfe çün olar
Cins-i Kayser Rûm'a îken padişah*

²⁴ Firdevsî-i Rûmî, *a.g.e.* , s. 622.

²⁵ Firdevsî-i Rûmî, *a.g.e.* , s.11,108,112, 114, 117, 238.

²⁶ Z. Velidi Togan, *Oğuz Destanı*, s. 152.

²⁷ Firdevsî-i Rûmî, *Velâyet-nâme-i Hacı Bektâş-ı Velî*, Hacı Bektaş İlçe Ktp. , nr. 200; Bedri Noyan, *Firdevsî-i Rûmî, Manzum Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâmesi*, Aydın 1986; A.Yaşar Ocak, *Bir Kültür Kaynağı Olarak Menakıb-nameler*, Ankara 1997, s. 27.

Hazret-i Battal ol yüzü mâh
 Gâzilerle evvel anlar açtılar
 Bu fenâdan çün ki anlar geçtiler
 Girü küffâr gâlip oldu geldiler
 Rûm'u anların elinden aldılar
 Kaldı küffârın elinde bir zemân
 Çün ki Şark'tan çıktı Oğuzdur ayân
 Duttular mülk-i Horâsânı temâm
 Hem Irâkeyn'i dahi ey nîk-nâm
 Çeküben leşker Çorûm'a yettiler
 Fars mülkini bil küllî duttular.
 Rûm'u dahî aldı bular serteser
Pes ikinci feth budur bil haber
 Çün ki tebdîl oldu Oğuz şevketi
 Sürdü devrân geçti bunlar müddeti
 Gine küffâr gâlip oldu geldiler
 Rûm mülkini bulardan aldılar
 Kaldı bir müddet bu Rûm ol vechile
 Bir tevârihden yine geldi dile
Âl-i Selçuk durür üçüncü fetih
 Âl-i Selçuk'u diyem görklü medih
 Âl-i Selçuk bil ki Abbâsîlerin
 Sağ taraf vezîrîydi anların
 Bermekîlerin idi hem sol taraf
 Çoğidi Selçukte Bermek'ten şeref
 Ber taraf oldu pes Oğuz şevketi
 Sürdü geçti bunların da müddeti
 Âl-i Selçuk'tan Selîm Şâh nâm Şâh
 Oliben cem' eyledi bî-had sipah. ²⁸.

Anadolu'nun askerî yönden fethini üç aşamada ele alan müellif, velâyet-nâmenin ilerleyen bölümlerinde, Anadolu'nun fethinin kültürel boyutundan da söz etmektedir. Anadolu'nun fethinin kültürel boyutu ise Horasan Erenleri'nin yani Abdâlân-ı Rûm'un Anadolu'ya gelmesidir. Bu sayede fetih dalgası ve gaz ruhu yeni bir ivme kazanmıştır. Bu gerçeği Firdevsî-i Rûmî, Hoca Ahmed Yesevî'nin ağzından; velâyet ve hilâfet töreni yapıldıktan sonra Hacı Bektâş-ı Velî'nin Anadolu'ya gönderilişini şöyle rivayet etmiştir:

*Pes Horasân'm o gerçek erleri
 Çok çok geldi cemi-i illeri*

²⁸ Firdevsî-i Rûmî, *Menâkıb-nâme-i Hümkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 91, 92.

*Hep Halîfelik mübârek didiler
 Yâ ricâl ol Hak tebârek didiler
 Döndü Hoca dedi yâ Bektaş işit
 Her ne dîrsem sen ânı işit
 Rum erenlerine baş kıldık seni
 Var iriş taliplere eyle gani
 Dahi yâ Bektaş guş eyle sözü
 Kutb ben idim şüphesiz bilgil özü
 Üstüne ol rütbeti virdik sana
 Gitmeye ukbâya vakt irdi bana
 Kırk yıl olıser senin devrin temâm
 Ba'd kırk yıl olıser emrin temâm
 Suluca Karayöğü var mesken it
 Yurt verdik durma var anda git
 Demini yomunu oynat anda sen
 Fakr-ı erkânı eyle zinde sen
 Hacı Bektâş çün ki işitti sözün
 Yine sürdü Hoca önünde yüzün
 Aluben anda havâlet durdu tiz
 Azm idüp gider yoluna ey azîz
 İrte yeri agârup doğunca gün
 Meğer ol meydan ortasında hûb
 Tarabil âteş yanardı durup
 Yürüüyüp andan bir dut eksisin
 Dutuben Rûm'dan yana attı hemîn
 Rûm erenlerine mâ'lum ola dîr
 Olalar cümlesi bu işden habîr²⁹.*

Firdevsî-i Rûmî, velayet-namesinde Abbasîler döneminden itibaren, Müslümanlar'ın Anadolu'ya gelişlerini Battal Gâzi örneğinden hareketle ele almış, Türkler'in-Oğuzların Anadolu'ya gelişi, Büyük Selçuklular'ın sistemli olarak Anadolu'yu fethi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu, Selçuklu Sultanları'nın iktidar olmaları, Selçuklular'ın yükseliş devri, Batı ve Orta Anadolu'nun fethi hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Haçlılar'a karşı yapılan savaşlar, Hıristiyan Bizans'la yapılan mücadeleler, Türkmen dervişlerin Batı Anadolu'ya iskânları ve Anadolu Beylikleri hakkında kayda değer bilgilere yer vermiştir. Eserde fetihler yanında, Anadolu'da âlim, sanatçı ve edebiyatçıların devlet

²⁹ Firdevsî-i Rûmî, *a.g.e.*, s. 149-150.

adamları tarafından desteklendiklerine ve himaye edildiklerine dair de kuvvetli deliller bulunmaktadır. Velâyet-nâme içinde, Selçuklu Devleti'nin Moğollar'la girdiği mücadele ve yenilginin izleri, Selçuklular'ın Moğol hakimiyetine girmeleri ve devletin zaafa uğrayıp, Anadolu Beylikleri'nin bağımsız olmaları konularında aydınlatıcı bilgiler mevcuttur³⁰.

Velâyet-nâme, ayrıca Anadolu'nun manevî mimarları arasında sayılabilecek olan Horasan Erenleri (Abdalân-ı Rum)³¹ hakkında, bir kısmı ayrıntılı olarak ve masal özelliği taşıyan tarihî ve manevî şahsiyetlere dair bilgileri de içermektedir. Anadolu'nun fethinin manevî mimarları olarak bilinen, Hoca Ahmed Yesevî, Hacı Bektâş-ı Velî, Nasirüddin Âhi Evren, Mevlânâ Celâleddin-î Rûmî, Fatma Bacı (Kadıncık Ana), Saru Saltuk, Barak Baba ve Yunus Emre gibi şahsiyetler hakkında tarihî kayıtlarla doğrulanacak düzeyde bilgiler bulunmaktadır. Velâyet-nâme bu özelliği ile bugüne kadar birçok tarihî şahsiyetin hayatının ve şahsiyetinin aydınlatılmasında kaynak eser olarak kullanılmıştır. Bu manada Velayet-nâmeler Selçuklu kültür ve medeniyeti tarihi için temel kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir.

Velâyet-nâmede ayrıca, Kayı Boyu'nun Anadolu'ya gelişi, Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi'nin sancak beyi olarak Söğüt ve Domaniç'e yerleştirilmeleri, Selçuklu-Osmanlı ilişkileri, sınırlardaki faaliyetleri, Osmanlı Beyliği'nin Abdalân-ı Rum'la olan ilişkileri ve ilk Osmanlı fetihlerine dair kapsamlı ve fevkalade orijinal bilgiler bulunmaktadır³². Ayrıca bu eser, Menâkıb-nâmelerin tarihe kaynak olarak kullanılabilmeceğinin en canlı örneğini teşkil etmektedir.

III- Osmanlı Tarihi: Tarihçimizin Osmanlı toplumuna mensup olması, Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yaşaması, Osmanlı eğitim ve terbiyesi alması münasebetiyle Klasik Osmanlı tarihçilerinin taşıdığı bütün özellikleri haiz olmuştur. Diğer Osmanlı tarihçilerinden farklı olarak, Osmanlı Devleti'nin gelenegine ve devlet politikasına uygun eserler vermiş, düşünce özgürlüğü konusunda özgürlükçü tutum takınarak mezhepler üstü bir anlayışı temsil etmiştir. Hemen bütün eserlerinde bir vesile ile Osmanlı Devleti'nden söz eden yazarımızın Osmanlı Tarihi'ne dair yazdığı müstakil tek eseri *Kutb-nâme*'dir³³. II. Bayezid dönemi fetihlerinden özellikle, Ege Adaları'nın fethinden söz edip, Midilli Adası'nın fethini konu aldığı için eser *Kıssa nâme-i Midilli* adıyla da bi-

³⁰ Firdevsî-i Rûmî, a.g.e. , s. 150-262-366.

³¹ Mikail Bayram, *Bacıyan-ı Rum*, Konya 1987, s. 35.

³² Firdevsî-i Rûmî, a.g.e. , s. 264, Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1988, s. 36, 68; Ö. Lütfi Barkan, *Osmanlı İmparatorluğunda Kolonizatör Türk Dervişleri*, *Türkler*, Ankara 2002, c.IX, S.133, 164.

³³ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, s. I.

linmektedir. Firdevsî-i Tusî'nin *Şeh-nâme'sini* taklît ederek yazılan *Kutb-nâme'de*, yazar Kutb olarak padişah II. Bayezid'i kabul etmiş, kendisini de şair Firdevsî-i Tûsî yerine koymuştur.

Tarihçi Firdevsî-i Rûmî, Osmanlı saray ve siyaset çevrelerine yakın olduğu için, bir kısım olayların bilfiil içinde bulunmuş, bir görgü tanığı gibi konuları ele almış ve olayları ortaya koyarken kişiler arasındaki konuşmaları aktarır gibi rivayetlerde bulunmuştur. *Kutb-nâme'de*, II. Bayezid döneminde Ege Adaları'ndan İnebahtı, Modon, Navarin ve Koron gibi adaların fethine ve Midilli muhasarası sonrası başlayan, Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan dünyası ile yaptığı deniz savaşlarına ayrıntılı olarak yer vermiştir³⁴.

Osmanlı Devleti için Ege Denizi'nin fethi çok önemliydi. Çünkü İstanbul, Trakya, Balkanlar'ın güney kıyıları ve Anadolu'nun güvenliği ancak Ege Adaları alındıktan sonra sağlanabilirdi. Üstelik karalarda başarılı olan Osmanlı ordusu, Avrupa hâkimiyetini sürdürürken, denizlerde ciddi bir varlık gösterememiş ve sürekli Haçlı Donanması'nın saldırılarına maruz kalmıştı. Bunun yanında Ege ve Akdeniz, Osmanlı hacılarının, hac yolu güzergâhıydı ve sürekli korsanların saldırılarına uğruyordu. Buna karşılık Haçlı İttifakı da varlığını koruyabilmek için, denizlerde sürekli faaliyet halindeydi. Osmanlı ve Hıristiyan Dünyası'nın kaderini deniz savaşlarının sonuçları belirleyecekti. Nitekim bu durumun çok iyi farkında olan II. Bayezid adaların fethine özel bir önem vermiş ve Midilli Adası'nın muhasarasında olağanüstü bir çaba sarf etmiştir³⁵.

Bir destan tertibinde kaleme alınan *Kutb-nâme* de II. Bayezid devrinin siyasi olaylarına, özellikle Cem Sultan sorunu ve II. Bayezid ile yaşanan taht kavgalarına, Osmanlılar'ın, Karamanoğulları ile olan mücadelelerine, Osmanlı - Memlük ilişkileri ve Anadolu'daki Alevî isyanlarına kısaca yer verilmiştir. Müellif ayrıca, Osmanlı Devleti'nin, Balkanlar, Doğu Avrupa ve Akdeniz'deki fetihlerini abartılı bir üslûpla ele alarak Osmanlı tarihçiliği için kayda değer bilgiler bırakmıştır³⁶.

Sonuç, klasik Osmanlı çağında yaşayan Firdevsi-i Rumi yaşadığı dönemin canlı tanığı olmuştur. Hayatı boyunca edindiği kişisel tecrübelerini, hatıralarını, kendisine ulaşan bilgileri, çağdaşları hakkındaki gözlemlerini ve Osmanlı sarayı ile irtibatını kayda geçirerek bazı bilgilerin bizlere kadar ulaşmasını sağlamıştır. Yazar eklettik felsefeye sahip olduğu için her türlü bilgi ve fikre açık olmuş, kendisine ulaşan bilgileri sahiplenmiş, çoğu kez kaynak kullanmadan o bilgileri kendi eserleri arasına alarak kullanmış ve belki de kayıp olabilecek

³⁴ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, s. 52, 54, 59, 61

³⁵ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, s. 146, 163.

³⁶ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, s. 266, 267.

türden bazı kitapları koruması altına almıştır. Tarihçimiz Türk tarihinin üç ayrı dönemine kaynaklık edebilecek eserler kaleme almıştır. Yazarın eserleri bir menakıb-name mahiyeti taşımakla birlikte eserlerinin tahlili yapıldıktan sonra Türk tarih araştırmalarına ve Türk kültürüne kaynak eser olarak kullanılabilir nitelikte olduğu görülmektedir. Ancak yazarın hayatı ve eserleri daha geniş çaplı bir araştırmayı gerektirmektedir.©